

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นสถาบันสำคัญสถาบันหนึ่งของสังคมไทย เพราะคนไทย ร้อยละ 95.02 นับถือศาสนาพุทธ คนไทยที่นับถือศาสนาอื่นมีเป็นส่วนน้อย เช่น ศาสนาอิสลาม มีชาวไทยนับถือ 3.83% คริสต์ศาสนา 0.54% พราหมณ์ ฮินดู ซิกข์ และอื่น ๆ 0.61% (กรมการศาสนา 2532)

คนไทยนับถือพุทธศาสนามาเป็นเวลานานตั้งแต่สมัยล้านนาไทย คือ ประมาณ พุทธศักราช 234 กล่าวในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระธำรงราชานุภาพ (2502) จนในปัจจุบันพุทธศาสนาได้กลายมาเป็นศาสนาประจำชาติ วัฒนธรรมต่าง ๆ และอิทธิพลของหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ได้หยั่งรากฝังลึกลงในชีวิตของคนไทย จะเห็นได้จากการดำเนินชีวิต พฤติกรรม ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ลักษณะของสังคมไทย มีวัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและเป็นศูนย์กลางของสังคม แต่ละหมู่บ้านในชนบทมีวัดเป็นของตนเอง วัดจึงเป็นหลักที่รวมสังคมย่อยเข้าเป็นหน่วยเดียวกัน

พระภิกษุในอดีตถือได้ว่าเป็นผู้รอบรู้วิชาต่าง ๆ เหนือชาวบ้าน จึงสามารถเป็นที่ปรึกษาปัญหาต่าง ๆ ให้กับชาวบ้านได้ ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับพระภิกษุ จึงเป็นไปอย่างใกล้ชิด

สถานศึกษาของประชาชนสมัยก่อนมีวัดเป็นศูนย์กลาง ซึ่งพระราชวรมุนี (ประสุตย์ ปยุตโต, 2517) กล่าวว่า วัดทำหน้าที่ให้การศึกษาคลออกชีวิตแก่สมาชิกทุกคนในชุมชน ซึ่งเด็ก

จะเข้ามาับการศึกษาในรูปของศิษย์วัดบ้าง หรือบางทีก็เข้ามาบวชเป็นสามเณร พระภิกษุแล้ว
แต่กรณี ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นประเพณีสำคัญของไทย

กรมการศาสนาได้เลือกจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ขึ้นที่วัด ซึ่งมีบริเวณกว้าง
ขวาง มีเจ้าอาวาสหรือพระภิกษุในวัดที่สนใจ มีความรู้ความสามารถ และมีความพร้อมที่จะ
เปิดดำเนินการศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ได้ และให้เป็นศูนย์อบรมเด็กที่จัดขึ้นเพื่อการกุศล คือ
ไม่เก็บเงินบำรุงแล้วแต่ศรัทธาของชาวบ้านจะบริจาค กรมการศาสนาช่วยเหลือสนับสนุนใน
เรื่องเงินงบประมาณแก่ศูนย์ฯ เพียงเล็กน้อย

ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดเหล่านี้ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านตามชนบท วัดเป็น
ศูนย์กลางของชุมชนอยู่แล้ว ในชนบทเหล่านี้ไม่มีโรงเรียนอนุบาลของรัฐ หรือถึงแม้จะมีก็เป็น
โรงเรียนอนุบาลของเอกชน ซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงเกินกำลังที่ชาวบ้านผู้มีรายได้น้อยจะส่ง
บุตรหลานของตนไปรับบริการได้ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดจึงเป็นการช่วยเหลือครอบครัว
ชาวบ้านได้อย่างเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้ก็ยังคาดหวังไว้ว่า ทาง
วัดจะช่วยพัฒนาจริยธรรมของเด็กดังกล่าวให้เป็นพิเศษด้วย

ในปัจจุบันมีศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดทั่วประเทศรวม 313 แห่ง โดยที่ศูนย์
อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดทางพุทธศาสนา เป็นหน่วยงานที่ได้รับการช่วยเหลืออุดหนุนจากเงิน
งบประมาณของกรมการศาสนาเป็นจำนวนน้อย ค่าใช้จ่ายและความช่วยเหลือต่าง ๆ ต่อการ
ดำเนินงานของศูนย์ฯ จึงได้จากการบริจาคของชาวบ้าน ประชาชน องค์กรกุศล และ
หน่วยงานอื่น ๆ และเนื่องจากวัดต่าง ๆ ที่มีศูนย์อบรมเด็กดังกล่าว ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในหมู่บ้าน
ชนบท จึงนับว่าเป็นโครงการที่ช่วยพัฒนาเด็กในชนบทอย่างเหมาะสมกับสภาพสังคมและ
เศรษฐกิจ

ในการศึกษาค้นคว้าจากห้องสมุดอย่างกว้างขวางและจากการติดตามสอบถาม
เจ้าหน้าที่ทางกรมการศาสนา ซึ่งเป็นหน่วยงานเจ้าสังกัดของวัดต่าง ๆ ที่ดำเนินการด้าน
ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์เหล่านี้พบว่า ยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบในรูปแบบของ

การวิจัย สถานการณ์ดำเนินงานของศูนย์อบรมเด็กของวัด จึงทำให้สรุปไม่ได้ว่า การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปตามหลักวิชาการพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนหรือไม่เนืองไร ดังนั้น การศึกษาวิจัยเพื่อให้ทราบถึงสถานการณ์งานด้านการพัฒนาเด็กในศูนย์ฯ ดังกล่าวจะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในเชิงวิชาการอันจะนำไปสู่การส่งเสริม สนับสนุน ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เพื่อให้การพัฒนาเด็กในชนบทได้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นการนำไปให้ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดทางพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักแพร่หลาย ซึ่งย่อมทำให้เกิดผลดีอย่างแท้จริงแก่เด็กในชนบทต่อไป

การศึกษาในระดับต้นของประชาชนกับวัดทางพุทธศาสนา ได้มีความเกี่ยวข้องกันมาช้านาน ในอดีตวัดเป็นผู้รับผิดชอบส่วนหนึ่งต่อการศึกษาของเด็ก จากวิทยานิพนธ์ของ อัจฉรา กาญจนมัย (2523) กล่าวว่า "เด็กชายไทยในชนบทที่พ่อแม่ไปทำไร่ ไปไถนา ไม่มีเวลาดูแลลูกก็จะนำลูกไปฝากไว้กับพระ วัดจึงทำหน้าที่เสมือนศูนย์เด็กไปในตัว เมื่อเติบโตขึ้น พ่อแม่ก็นำเด็กไปฝากไว้กับพระที่วัดเพื่อให้เรียนหนังสือ บางคนให้บรรพชาเป็นสามเณร ทั้งนี้เพื่อให้เด็ก ๆ หัดเขียน เรียน อ่านหนังสือให้มีความรู้ อ่านออกเขียนได้ มีความรู้ในด้านจริยธรรมของสังคม มีความประพฤติดีงาม การศึกษาดังกล่าวจึงเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้พุทธศาสนาและประชาชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน" ในปัจจุบันวัดยังคงมีบทบาทต่อการศึกษาของประชาชนอยู่ แม้จะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปบ้างตามสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการศึกษาปฐมวัย ซึ่งยังมิได้มีผู้นำมาเผยแพร่ให้ปรากฏแก่สังคมมากนัก จึงเป็นแรงจูงใจสำคัญอย่างหนึ่ง ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาค้นคว้าวิจัยในเรื่องนี้

โดยที่เด็กเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของชาติ อนาคตของประเทศชาติขึ้นอยู่กับสภาพของเด็กที่จะเจริญเติบโตเป็นประชากรผู้รับภาระของประเทศในอนาคต วัดก่อนเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับหรือปฐมวัยเป็นวัยพื้นฐานและวัยทองของชีวิต เป็นวัยที่ควรได้รับการอบรมเลี้ยงดู เอาใจใส่และให้ได้รับการพัฒนาเป็นอย่างดีทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม

สติปัญญา และจริยธรรม เพื่อให้เป็นรากฐานอันมั่นคงในการศึกษาขั้นต่อไปและในการดำรงชีวิต

กรมการศาสนาได้เริ่มโครงการอบรมเด็กก่อนเกณฑ์มาตั้งแต่ปี 2516 โดยใช้สถานที่ของวัดทางพุทธศาสนา เป็นที่อบรมสั่งสอนและเลี้ยงดูเด็ก คณะสงฆ์ร่วมมือกับกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดทางพุทธศาสนา ซึ่งนอกจากจะเป็นการนำเด็กเล็กเข้ามาปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม ประเพณีที่ดีงามแต่เยาว์วัยแล้ว ยังเป็นการเตรียมความพร้อมของเด็กเล็กในทุก ๆ ด้าน เพื่อให้พร้อมที่จะเข้าเรียนต่อในการศึกษาภาคบังคับต่อไป เป็นการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัดกับชาวบ้านโดยอาศัยเด็กเป็นสื่อกลาง เป็นการช่วยสงเคราะห์ชาวบ้านที่ยากจนในแต่ละท้องถิ่น ในการดูแลเด็กเล็กขณะที่ผู้ปกครองไปประกอบอาชีพ เป็นการชักนำให้ผู้ปกครองได้มีโอกาสเข้าวัด โดยการมารับ-ส่งลูกของตนที่วัด มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับวัด และยังเป็นการส่งเสริมให้พระภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการดำเนินงานของศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในสังกัดกรมการศาสนาในจังหวัดที่อยู่ทางภาคตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุ่งศึกษาเกี่ยวกับสภาพทั่วไป นโยบายการจัดการศึกษา การจัดประสบการณ์ให้กับเด็ก การจัดบริการด้านต่าง ๆ การได้รับการส่งเสริม สนับสนุนจากประชาชน องค์กร หรือหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานดังกล่าว

ขอบเขตของการวิจัย

1. ทำการวิจัยเฉพาะศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในสังกัดกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ที่ตั้งอยู่ในวัดทางพุทธศาสนาในจังหวัดที่อยู่ในภาคตะวันออก คือ ใน จังหวัดฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด
2. การวิจัยนี้เป็นการศึกษาสภาพการดำเนินงานทั่ว ๆ ไป ของศูนย์อบรมเด็ก ก่อนเกณฑ์ในสังกัดกรมการศาสนา ซึ่งได้แก่ การศึกษาสภาพทั่วไปของศูนย์ฯ การศึกษา เกี่ยวกับนโยบายในการจัดบริการการศึกษาปฐมวัยของศูนย์ฯ การศึกษาเกี่ยวกับบุคลากร การเงิน ทรัพย์สิน การดำเนินงานด้านต่าง ๆ เพื่อสนองนโยบายในการจัดบริการการศึกษา ปฐมวัย ในด้านการเตรียมความพร้อม การจัดบริการอาหาร การให้บริการด้านสุขภาพอนามัย การปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็กและการจัดประสบการณ์อื่น ๆ ให้กับเด็ก

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาก่อนเกณฑ์ หมายถึง การศึกษาปฐมวัย การศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา หรือการศึกษาก่อนวัยเรียน เป็นการศึกษาที่มุ่งอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนการศึกษาภาคบังคับ เพื่อเตรียมเด็กให้พร้อมทุกด้านคืนอที่จะเข้ารับการศึกษาระดับประถมศึกษาต่อไป เกณฑ์อายุของการศึกษาระดับนี้ ประมาณระหว่าง 3 - 6 ปี

เด็กก่อนเกณฑ์ หมายถึง เด็กวัยก่อนเข้าเรียนในเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ อายุ ประมาณระหว่าง 3 - 6 ปี ซึ่งอยู่ในศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ สังกัดกรมการศาสนา

ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์สังกัดกรมการศาสนา หมายถึง สถานที่ให้บริการอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยประมาณ 3 - 6 ปี ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณวัดทางพุทธศาสนา บริหารงานโดย

เจ้าอาวาสวัด หรือผู้ที่เจ้าอาวาสมอบหมายและอยู่ในสังกัดของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ

การดำเนินงาน หมายถึง การบริหารงานและการปฏิบัติงานต่าง ๆ เพื่อให้กิจกรรมเป็นไปตามนโยบาย หรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หมายถึง กลุ่มจังหวัดที่อยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทย ประกอบด้วย 6 จังหวัด ได้แก่ จะเข็งเทรา ปราจีนบุรี ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด เป็นการแบ่งตามที่ตั้งทางภูมิศาสตร์และตามเกณฑ์ของกรมการปกครอง

วัด หมายถึง วัดทางนิกายศาสนาเป็นสถาบันสงฆ์หรือสถาบันทางศาสนา ซึ่งใช้เป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุ สามเณร เพื่อประกอบพิธีกรรมตามประเพณีทางนิกายศาสนา โดยได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมาย จากกรมการศาสนาและวัดจะอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของเจ้าอาวาส ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากสังฆสภา และกรมการศาสนา

เจ้าอาวาส หมายถึง พระภิกษุที่ทำหน้าที่ปกครองดูแลวัดและพระสงฆ์และนักบวชอื่น ๆ ที่อยู่ในวัด โดยมีคุณสมบัติตามที่มหาเถรสมาคมกำหนด

พระภิกษุ หมายถึง พระผู้พำนักอาศัยในวัดทางนิกายศาสนา ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอน หรือพระธรรมของพระพุทธเจ้า แล้วสอนให้ผู้อื่นปฏิบัติตามและเป็นผู้เผยแพร่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

สามเณร หมายถึง นักบวช ผู้ดำรงเพศอย่างพระภิกษุ แต่สมานานศีล 10 พำนักอยู่ในวัดทางนิกายศาสนา

แม่ชี หมายถึง ผู้หญิงที่เป็นนักบวชนุ่งขาวห่มขาว โทนศีล 8 และนักอาศัยอยู่ในบริเวณวัดทางนิกายศาสนาในอาณาเขตที่แบ่งไว้ สำหรับเป็นที่พำนักอาศัยของแม่ชีโดยเจเนาะ

ครูพี่เลี้ยง หมายถึง พราวาสผู้มีหน้าที่อบรมเลี้ยงดูเด็กในศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์สังกัดกรมการศาสนา โดยรับเงินตอบแทนเป็นรายเดือน

อาสาสมัคร หมายถึง ผู้ที่รับทำงานต่าง ๆ ในศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ สังกัด
กรมการศาสนา โดยไม่รับเงินค่าตอบแทน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้จะ เป็นประโยชน์ต่อองค์กรหรือ
หน่วยงานที่สนใจหรือเกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อที่จะได้มองเห็นประเด็น
ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่ควรจะไปช่วยเหลือนับสนุนให้ตรงกับความต้องการของศูนย์ฯ เพื่อ
ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนในชนบทอย่างแท้จริง

2. เพื่อให้บุคคลทั่วไปและผู้ที่เกี่ยวข้องได้ทราบถึงภาระหน้าที่ของพระสงฆ์ที่
ให้บริการแก่ประชาชนในด้านการศึกษาปฐมวัย เพื่อจะทำให้เกิดความเข้าใจอันดี และให้ความ
ร่วมมือแก่พระสงฆ์มากขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการรักษาสถาบันพระพุทธศาสนาและสร้าง
ความมั่นคงให้แก่ประเทศไทย